

© Miguel Brusch

INTERVIEW · VANDAAG 6:00 · ⌚ 14 MIN

Financieel activist Gerhard Schick: 'CumEx-fraudeurs moeten de cel in'

ERIC SMIT

Als lid van de Bondsdag richtte Gerhard Schick zich jarenlang op het grootste belastingschandaal uit de Duitse geschiedenis: CumEx. Sinds 2018 is hij de voorman van de non-gouvernementele organisatie Finanzwende, die een tegenkracht wil zijn tegen de machtige financiële lobby. CumEx is een van de speerpunten van Finanzwende. 'Sommige mensen in de financiële industrie vrezen maar één ding: het geluid van de dichtslaande deur van een gevangenis.'

Als iemand in de Duitse politiek de kolossale CumEx-fraude onder de aandacht brengt, dan is dat Gerhard Schick. Dat deed hij al in een tijd dat alleen experts, mensen uit de financiële industrie en een handvol journalisten wisten wat de Latijnse woorden Cum ('met') en Ex

(‘zonder’) in samenhang betekenen. Inmiddels staat CumEx als het grootste belastingschandaal uit de Duitse geschiedenis bekend en omschrijven openbaar aanklagers het als ‘georganiseerde witte-boorden-criminaliteit’.

Toen Schick zich als lid van de Bondsdag (Die Grünen) in 2011 voor het eerst serieus in CumEx verdiepte, werd voor hem een wereld zichtbaar die hij sindsdien niet meer heeft losgelaten. De omvang van de fraude kon hij amper bevatten en het zou nog jaren duren voordat die werd becijferd.

Wat hij al wel duidelijk zag, waren banken die zich, net met het geld van belastingbetalers van de ondergang gered, op frauduleuze wijze tegoed deden aan de Duitse schatkist. Zelfs overheidsbanken namen deel aan wat de Engelse wetenschapper Richard Collier in zijn boek *Banking on Failure, Cum-Ex and Why and How Banks Game the System*, als ‘een van de grootste vreetfestijnen aller tijden op de financiële markten’ beschrijft. Schick: ‘CumEx is een van de zaken waarbij je je telkens afvraagt: hoe kan dit waar zijn?’

Schick was de drijvende kracht achter het parlementaire onderzoek naar de CumEx-fraude, dat in 2016 gestalte kreeg en in 2017 een meer dan zeshonderd pagina's tellend rapport opleverde. Dat document zorgde voor vele publicaties van journalisten die het onderwerp CumEx eerder nog niet op de radar hadden staan.

Jaren later is het rapport nog steeds inhoudelijk van belang. Bij de inval bij accountantskantoor KPMG in september vorig jaar memoreerde de Duitse zakenkrant *Handelsblatt* nog even wat de onderzoekscommissie jaren eerder al in zijn rapport had opgeschreven: ‘Zonder de verstrekking van fiscale adviezen, vooral door grote commerciële advocatenkantoren zoals Freshfields of accountantskantoren zoals KPMG, zouden deze transacties niet mogelijk zijn geweest.’

Zelf is Schick vooral trots op het feit dat de parlementaire onderzoekscommissie het in 2016 mogelijk maakte om fraude met een andere vorm van dividendstrippen – CumCum – tegen te gaan. Deze vorm is in Nederland sinds 2021 onderwerp van onderzoek door het

Openbaar Ministerie, dat de Amerikaanse bank Morgan Stanley en ABN Amro daarbij in het vizier heeft. Ook het Franse Openbaar Ministerie doet onderzoek naar CumCum-fraude. De Franse financiële opsporingsdienst PNF deed in maart invallen bij vijf grote banken. De Franse belastingdienst wil in totaal 2,5 miljard euro bij deze banken claimen.

Eind 2018 nam Schick afscheid van de Bondsdag en startte hij Finanzwende, een non-gouvernementele organisatie (ngo). Finanzwende presenteert zich als 'tegenwicht voor de financiële lobby – voor eerlijke, stabiele en duurzame financiële markten'.

‘In elke sector zitten fatsoenlijke mensen die je willen vertellen wat er werkelijk aan de hand is, je moet ze alleen zien te vinden’

Wanneer stuitte u op CumEx, dat inmiddels bekendstaat als het grootste belastingschandaal in de Duitse geschiedenis?

‘In de commissie-Financiën van de Bondsdag kwam CumEx voor het eerst aan bod in 2011. Er werd toen een kleine technische wijziging aangebracht in de wet, maar ik had nog niet door wat er precies aan de hand was. Het ministerie van Financiën had de commissie niet geïnformeerd over wat ze wist. Voor mij begon het pas echt toen ik in die tijd apart werd geïnformeerd door iemand die dicht bij dat type transacties stond, iemand die wist wat er in de markt speelde. Deze persoon vertelde me dat ik me op het CumEx-vraagstuk moest richten. Zo deed ik als politicus mijn werk en zo doe ik het nog steeds: ik spreek veel met mensen die in het veld actief zijn omdat ik wil weten wat er

speelt. In elke sector zitten fatsoenlijke mensen die je willen vertellen wat er werkelijk aan de hand is, je moet ze alleen zien te vinden.'

Kunt u zich herinneren hoe u er toen over dacht?

'Ik was verbijsterd. Hier was sprake van zeer geraffineerde diefstal van belastinggeld, het was ongelooflijk, wat een bedrog, wat een zwendel. Maar ik had nog geen idee van de omvang van deze belastingfraude, daar was in die tijd ook nog heel weinig over bekend. Mensen uit het veld vertelden me echter dat het "groot" was. Dat op dit moment alleen al het Openbaar Ministerie in de deelstaat Nordrhein-Westfalen meer dan 1500 verdachten heeft geïdentificeerd, was toen nog niet voorstelbaar. Ik verzamelde destijds steeds meer informatie en het drong langzaam tot me door dat deze misstand van zo'n groot belang was, dat ik me als politicus daarop moest concentreren.'

'De Duitse overheid is verschillende malen benaderd door klokkenluiders, maar die zijn nooit uitgenodigd om informatie te geven'

U had een belangrijke rol in de parlementaire commissie die in 2016 onderzoek ging doen naar de CumEx-fraude. Hoe kwam die commissie tot stand?

'Op zeer verrassende wijze. Normaal gesproken komt zo'n parlementaire onderzoekscommissie pas op gang na enorme maatschappelijke ophef over een schandaal. Zoals een minister die de Bondsdag heeft voorgelogen, of Volkswagen met Dieseldgate. CumEx vormde op die regel een uitzondering want tot die tijd waren er nog maar een paar publicaties over in de media verschenen. Het was toen nog een zaak van

specialisten. Ik wist niettemin Die Grünen en de partij Die Linke te overtuigen dat CumEx-fraude zo'n enorme omvang had, dat we beslist onderzoek moesten doen. Ik ging ook bij de sociaaldemocraten en de christendemocraten langs om overeenstemming te krijgen over de noodzaak van een parlementair onderzoek. Aan die tijd dank ik ook mijn bijnaam "Mister Cumex". Er was enorme schade toegebracht aan de Duitse schatkist. Het geld van belastingbetalers was gestolen, dat zou ieder lid van de Bondsdag moeten interesseren. Met een minderheid van 25 procent van de stemmen kun je in de Bondsdag niettemin een onderzoek afdwingen en dat gebeurde uiteindelijk. Dat is iets waar ik nog steeds trots op ben omdat er toen nog geen publieke aandacht voor het complexe probleem bestond. Die kwam later pas en daar heeft juist de parlementaire onderzoekscommissie aan bijgedragen.'

Hoe verliep het onderzoek?

'Het was een race tegen de klok. In 2017 zouden er weer Bondsdagverkiezingen zijn en er was weinig tijd om het enorme vraagstuk helemaal te onderzoeken. Daarnaast hadden we slechts één medewerker om onderzoek te doen. Tegelijkertijd namen de christendemocraten en sociaaldemocraten een afwachtende houding aan, dus het kwam vooral op mij neer. Gelukkig kreeg ik hulp van hoogleraar Christoph Spengel van de universiteit van Mannheim en een aantal vrijwilligers. Er was ook iemand uit de bancaire sector die zich als vrijwilliger aanmeldde, maar ik kwam er gelukkig op tijd achter dat hij zich alleen maar voordeed als iemand die wilde helpen.'

Een mol?

'Inderdaad.'

© Miguel Brusch

U werd als lid van de parlementaire onderzoekscommissie voor nogal boeiende uitdagingen gesteld. Kreeg u niettemin ook zinvolle hulp van 'de andere kant', van klokkenluiders?

'De Duitse overheid is verschillende malen benaderd door klokkenluiders, maar die zijn nooit uitgenodigd om informatie te geven. Hun kennis bleef onbenut. De Cumex-fraude is een zeer interessant verhaal over witteboordencriminelen, maar het is net zo goed een verhaal over klokkenluiders.'

Waarom nodigde de Duitse overheid volgens u de klokkenluiders niet uit?

‘Er is vaak sprake van *regulatory capture* bij toezichthouders, dan zijn ze te nauw bij de industrie betrokken. De verdedigingslinie van de financiële toezichthouder was: [in Duitsland is dat de Bafin, *red.*] ‘we zijn niet verantwoordelijk voor het bestrijden van belastingfraude’. Maar ze moeten er natuurlijk wel op toezien dat banken regels en wetten in acht nemen. Wanneer belastingautoriteiten het gestolen geld gaan terugvorderen, ontstaat er mogelijk een insolventierisico waardoor de stabiliteit van banken in gevaar komt. De Bafin had CumEx ook om die reden moeten onderzoeken, maar ze hebben dat niet gedaan.’

**DUITSE TOEZICHTHOUDER BAFIN HIELD MELDING
KLOKKENLUIDER JARENLANG GEHEIM**

In 2007 stuurde een klokkenluider een vijf pagina's tellend document naar de Duitse toezichthouder Bafin, zo bleek in 2021 uit onderzoek van Follow the Money in samenwerking met de *Westdeutsche Rundfunk* (WDR) en de *Süddeutsche Zeitung*. Het betrof het Incident Analysis (IA) Report dat in 2005 door de afdeling compliance van Fortis Bank Nederland werd opgesteld naar aanleiding van de interne melding van klokkenluider Stefan Stanciu. Het rapport bevatte onder meer de details over een CumEx-transactie die Fortis samen met de Duitse Landesbank West LB uit de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen in 2004 had opgezet. Het ging om een zeer omvangrijke transactie in aandelen van de Deutsche Bank waar 470 miljoen euro aan dividend mee was gemoeid, bij elkaar 10 procent van het totale dividend van de Deutsche Bank. De transactie levert de frauderende bankiers in totaal een bedrag op van 100 miljoen euro. 60 miljoen euro is voor Fortis, 30 miljoen voor deelnemende handelaren en 10 miljoen belandt bij West LB.

De Bafin nam de melding in eerste instantie serieus en wendde zich tot West LB en vroeg de bank naar de genoemde transacties. West LB liet intern onderzoek doen en concludeerde dat er geen sprake was van CumEx-transacties. Voor de toezichthouder volstond dat antwoord, die staakte het onderzoek en verklaarde vervolgens het rapport over de melding van de Fortis-klokkenluider 'geheim'.

Pas in 2016, negen jaar na de melding van de klokkenluider, begonnen aanklagers in Düsseldorf een onderzoek naar WestLB. De officier van Justitie in Keulen

heeft zich over het dossier ontfermd en doet onderzoek naar voormalig leidinggevend van de bank.

In het rapport van de parlementaire onderzoekscommissie CumEx van de Bondsdag, wordt verwezen naar een vonnis van de Amsterdamse rechtbank, waarin een volzin uit het IA Report is opgenomen: 'De omvang van de vermeende onregelmatigheden (inclusief mogelijke fraude) en de mogelijke repercussies waarmee de bank zich geconfronteerd ziet – zowel intern (mensen, bedrijven, geld) als extern (toezichthouders, belastingdienst, reputatie) – indien zij worden bevestigd, betekende dat moest worden besloten hoe het beste kon worden omgegaan met de behandeling van deze claim.'

Woordvoerders van de BaFin lieten Follow the Money, WDR en *Süddeutsche Zeitung* weten dat het niet de taakopvatting van de toezichthouder is om belastingdelicten te onderzoeken. De toezichthouder benadrukte dat het destijds niet was toegestaan de informatie door te geven aan andere autoriteiten, zoals de Duitse belastingdienst. De Duitse bankwet van die tijd zou dat hebben verhinderd. Volgens het parket in Keulen klopte die lezing van de bankwet niet en had de Bafin de informatie wel kunnen delen.

De commissie publiceerde in 2017 een rapport van meer dan zeshonderd pagina's. Wat zijn voor u de meest opmerkelijke onderdelen van dat rapport?

‘De rol van lobbyisten. We toonden aan dat iemand die heel dicht op de industrie stond en ook betaald werd door de vereniging van Duitse banken, in staat was om wetgeving te laten verwateren en zelfs te blokkeren. Ik denk ook aan de klokkenluiders die niet werden gehoord. Het belangrijkste resultaat is dat we een andere vorm van

dividendstrippen – CumCum – een halt hebben kunnen toeroepen. Het zou zonder het onderzoek naar CumEx en de druk die dat veroorzaakte, nooit mogelijk zijn geweest de regels met betrekking tot CumCum zo ver aan te scherpen. Het CumEx-onderzoek ging vooral over zaken uit het verleden, maar we gebruikten het onderzoek om het heden te beïnvloeden. In die dagen was CumCum een wijdverbreide praktijk, en er was geen zichtbare overheidsactiviteit gaande om het te stoppen. Schäuble was bang dat hij gezien zou worden als iemand die banken hielp om het geld van belastingbetalers te pikken.

Uiteindelijk werd in januari 2016 werd een wet van kracht die CumCum-transacties voor het grootste deel onmogelijk maakte. Natuurlijk vind je met genoeg criminele energie altijd weer een nieuwe weg, maar hiermee was het grootste gat gedicht. De enorme CumCum-industrie die jaarlijks meerdere miljarden belastinggeld opzoog, werd toen gestopt. Het parlementaire onderzoek heeft de Duitse belastingbetaler uiteindelijk miljarden bespaard.'

In Nederland zijn we nog niet zover. Kunt u beschrijven wat er voor wettelijke maatregelen werden getroffen?

'Het is nogal technisch, maar ze bestaan uit lagen van meerdere regels die de risico's voor banken aanzienlijk verhoogden, waardoor CumCum te kostbaar werd. Een van de maatregelen was dat de periode dat een aandeel rond de dividenddatum moet worden vastgehouden, aanzienlijk werd verlengd. Het ministerie van Financiën heeft zelfs direct bij Commerzbank ingegrepen om CumCum-transacties te stoppen. Eerder werden deze deals getolereerd.'

Uw rapport bevatte ook specifieke informatie die betrekking had op CumEx-handel bij Fortis Bank. Het rapport beschrijft dat de bank actief is in CumEx-handel en in verband daarmee wordt een vonnis van de Amsterdamse rechtbank uit 2007 genoemd. Hoe bent u daaraan gekomen?

'Een van de klokkenluiders heeft het aan mij gegeven. De relevante vraag voor de commissie was: kon de Duitse regering hebben geweten van de CumEx-praktijken van banken? Het antwoord daarop is ja. Ze

had om te beginnen de informatie van klokkenluiders kunnen gebruiken. Los daarvan hadden toezichthouders zich bij het zien van de enorme pieken in de aandelenhandel rond de dividenddatum moeten afvragen wat daar aan de hand was. Hoe kan het dat die handelsvolumes er opeens zijn en dan weer ophouden? Waar komen die enorme winsten bij die banken vandaan? Toezichthouders snapten het bedrijfsmodel blijkbaar niet. Zwitserland blokkeerde de CumEx-handel drie jaar voor Duitsland dat deed. Volgden ze niet wat er in andere landen gebeurde?

Dat gold dus ook voor Nederland. Praten overheden met elkaar over de belastingtrucs en zwendel? Wij hebben in elk geval geen spoor gevonden van enige kennis bij het Duitse ministerie van Financiën over wat er in Zwitserland en Nederland al over CumEx bekend was.'

Vindt u dat journalisten goed genoeg naar het rapport hebben gekeken?

'Ik had graag gezien dat er meer aandacht voor CumEx was geweest tijdens ons onderzoek. De meeste media vonden het onderwerp te complex; men dacht dat niemand het zou begrijpen. De grote golf aan publicaties kwam pas nadat het rapport was gepubliceerd. Eerdere aandacht van journalisten zou ons zeker geholpen hebben om de overheid meer onder druk te zetten om ons informatie te verschaffen. Gelukkig is gebleken dat het verhaal over CumEx helemaal niet te ingewikkeld is om te vertellen en is er de nodige aandacht van media in binnen- en buitenland.'

U verliet eind 2018 de Bondsdag om Finanzwende op te richten. Waarom deed u dat?

'Tien jaar na de val van Lehman Brothers vroegen verschillende financiële experts – waaronder ik zelf – zich af of er nu iets wezenlijks was veranderd. Het antwoord was dat er heel veel regelgeving bij was gekomen, maar dat de bedrijfsmodellen onveranderd waren. Het zag er niet helemaal meer hetzelfde uit, maar zelfs gedurende de tijd dat banken met belastinggeld werden gered, waren dezelfde instellingen met CumEx- en CumCum-transacties bezig geld uit staatskassen te roven, waren ze actief in belastingparadijzen en faciliteerden ze

witwaspraktijken. Wanneer je je realiseert dat je tien jaar aan een vraagstuk hebt gewerkt en je niet de verandering teweeg hebt gebracht waar je op had gehoopt, je vele gevechten hebt gevoerd en ook hebt verloren, dan is het verstandig om je strategie te wijzigen. We kwamen tot de conclusie dat we een tegenwicht tegen de machtige financiële lobby nodig hadden. Het idee was om een non-gouvernementele organisatie op te richten om zo een tegenmacht te creëren die het kan opnemen tegen de lobby van de banken, verzekeraars en investeringsfondsen.'

Het onderwerp is zeer actueel sinds de bankencrisis van de afgelopen tijd.

'Wanneer je regels en bedrijfsmodellen niet ingrijpend verandert, kun je op een herhaling wachten.'

Finanzwende heeft toch een ledenmodel?

'Dat klopt. Je bent als ngo afhankelijk van de mensen die je willen steunen, dat brengt ook een risico met zich mee. Gelukkig is de steun van burgers sinds de start van Finanzwende – waar inmiddels meer dan twintig mensen werken – gegroeid en ik hoop dat we dit vol kunnen houden. We hebben nu bijna 8000 leden die ons bijstaan en mede financieren.'

Hoe gaat Finanzwende te werk?

'We hanteren geen standaard manier van werken. We ondersteunden bijvoorbeeld iemand in een zaak tegen een verzekeringsmaatschappij die zijn pensioen wilde korten. We steunden hem, omdat zijn zaak voor duizenden anderen van belang was. Hij won de zaak waardoor we iets in de verzekeringswereld konden veranderen. Dit door gebruik te maken van het rechtssysteem.'

‘Als we op deze snelheid doorgaan, zullen we nooit een relevant aantal schuldigen achter de tralies zien verdwijnen’

‘Een ander voorbeeld is CumEx. Het belangrijkste in die zaak is te zorgen dat schuldigen worden veroordeeld en dit nooit meer kan gebeuren. Sommige mensen in de financiële industrie zijn maar voor één ding bang: de deur van een gevangenis. Een schikking die door banken wordt betaald? Het zal ze een zorg zijn, dat is alleen maar het geld van aandeelhouders. Maar alleen wanneer ze de deur van de gevangenis achter zich kunnen horen sluiten, zullen ze stoppen met hun zwendelpraktijken. Dus onze bijdrage aan verandering is ervoor zorg te dragen dat de onderzoekers van het Openbaar Ministerie in Keulen over voldoende middelen beschikken om hun werk te doen, verdachten te dagvaarden en niet gedwongen worden schikkingen te treffen. Een petitie van Finanzwende die door meer dan 60.000 burgers is ondertekend, noopte het regionale bestuur van Nordrhein-Westfalen ertoe om het aantal medewerkers dat in Keulen onderzoek doet naar CumEx te verdrievoudigen.’

Hoe ziet dat er nu uit?

‘Het aantal mensen dat op het onderzoek werd gezet, nam toe, maar er zijn tien jaar na het begin van het strafrechtelijk onderzoek pas een paar handen vol CumEx-handelaren veroordeeld. Als we op deze snelheid doorgaan zullen we nooit een relevant aantal schuldigen achter de tralies zien verdwijnen. Dus de middelen zijn nog steeds niet toereikend.’

Vanuit Nederlands perspectief lijken de Duitse autoriteiten een imposante machinerie aan de praat te hebben gekregen. Alleen al in Keulen zijn meer dan dertig officieren van justitie met CumEx bezig, in Bonn, waar het Landesgericht zetelt, is een vleugel bijgebouwd om de CumEx zaken te kunnen verwerken. Dat is nogal wat.

‘Het is indrukwekkend, maar we hebben het hier over een complete criminele industrie. En niet over een paar handelaren, zoals dat in het Libor-schandaal het geval was. Het gaat om in elk geval honderd banken en duizenden mensen die hierbij betrokken waren. Dit is gigantisch. Vanuit een publiek economisch perspectief heeft het ook zin om in deze zaken te investeren. We krijgen het geld van belastingbetalers alleen terug van de banken als die daartoe gedwongen worden.

Er is op zijn minst tien miljard euro met CumEx-fraude gemoeid, en als je daar CumCum bij optelt gaat het om meer dan 30 miljard.’

U denkt dat dit onderzoek nog wel even gaat duren?

‘Nog jaren. En er is geen tijd te verliezen. Het gaat om zaken die zich een aantal jaar geleden afspeelden. Hoe ouder de zaken, hoe lager de straffen zullen zijn die rechters zullen uitdelen en des te lager de opbrengsten voor de schatkist.’

Zult u met Finanzwende de ontwikkelingen in het CumEx-dossier blijven volgen?

‘Ik zal de CumEx-zaak voor altijd blijven volgen. In alle geledingen van de samenleving bevinden zich zwarte schapen, maar dit zijn er duizenden! En er dienden zich maar drie klokkenluiders aan. Er waren zo veel mensen die kennis hadden van deze praktijken, maar die zich nooit bij de autoriteiten hebben gemeld. En wanneer je ziet dat zelfs banken die eigendom zijn van de staat bezig waren de schatkist van hun eigenaar te plunderen... dat is niet te bevatten.

We blijven ons daarom voor deze zaak inzetten. Op dit moment zijn we bezig met de Duitse klokkenluider Eckhart Seith, een Duitse advocaat

die door de Zwitserse bank Sarasin – een van de banken die zich met CumEx-praktijken bezighield – en de officier van justitie in Zürich wordt vervolgd. Zij zien het kennelijk als hun taak om een klokkenluider in de gevangenis te krijgen, en dat mogen we niet tolereren.'

© Miguel Brusch

KORTE BIOGRAFIE GERHARD SCHICK

Geboren op 18 april 1972.

Afkomstig uit Hechingen, Zuid Duitsland (Baden-Württemberg), onder Stuttgart. Promoveerde in de economische wetenschappen (proefschrift 'Dual Federalism in Europe').

Werd eind jaren negentig politiek actief als lid van Die Grünen (sinds 1996).

Hij werkte kortstondig voor de Bertelsmann-stichting en ging de politiek in. In 2005 nam hij namens Bündnis 90/Die Grünen plaats in de Duitse Bondsdag en werd voor zijn partij de financieel woordvoerder. In 2018 verliet hij de Bondsdag om de non-gouvernementele organisatie Finanzwende op te richten.

Auteur: **Eric Smit**

Mede-oprichter en co-hoofdredacteur. Missie: de macht controleren door geldsporen te volgen.